

Wierny portret epoki i ludzi. Rozmowa z Łukaszem Jasina

Twórcy filmu odcięli się od malarstwa na płaszczyźnie estetycznej, podobnie jak czynił to Beksiński w swoim codziennym życiu. Ostatnia rodzina skupia się na relacjach międzyludzkich, a nie na twórczości – mówi Łukasz Jasina w rozmowie z Maciejem Nowakiem dla „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „Beksiński. Oblicza metafizyki”.

Maciej Nowak (Teologia Polityczna): Od premiery *Ostatniej Rodziny* minie w tym roku 8 lat. W jaki sposób zmienił się odbiór tego filmu?

Łukasz Jasina: Czas płynie nieubłaganie, ale są takie dzieła, które skutecznie mu się opierają. Jednym z nich jest *Ostatnia rodzina*. Film Matuszyńskiego obejrzałem niedawno z jego pierwowzorem – pamiętnikiem wideofonicznym Beksińskich, będącym bezcenną dokumentacją ich codziennego życia. *Ostatnia rodzina* w ogóle się nie zestarzała i wciąż pozostaje jednym z bardziej udanych portretów polskiej rzeczywistości w niezwykle ważnym dla naszego kraju ćwierćwieczu, zaczynającym się z przejściem władzy przez Gierka aż po schyłek rządów Buzka, widzianego przez historię jednej rodziny.

Chyba nie taki był zamiar reżysera.

Czasem intencje twórcy mają mniejsze znaczenie. Zresztą wypowiedzi Jan Matuszyńskiego pozostają niejednoznaczne.

Nie zestarzały się też kreacje aktorskie...

Oczywiście! Gra aktorska porusza tak samo, jak w momencie, gdy film wchodził na ekrany kin. Zarówno Aleksandra Konieczna, jak i Andrzej Seweryn stworzyli pełnokrwiste postacie. Wrażenie nadal robi także wyrazista rola Dawida Ogrodnika, tyle tylko, że historia Tomka Beksińskiego stała się dla nas odleglejsza, głównie przez ulotny charakter jego dzieła – audycje radiowe żyją zdecydowanie krócej niż malarstwo. Stąd też uwaga widza skupia się przede wszystkim na jego rodzicach.

Co ciekawe, *Ostatnia rodzina* stała się także przedmiotem dyskusji politycznej. Uważano, że gdyński Złoty Lew, którym uhonorowano film, powinien trafić do Wojciecha Smarzowskiego za *Wołyń*. Ale, jak mówiłem wcześniej, dzieło Matuszyńskiego bardzo dobrze zniosło próbę czasu i wydaje mi się, że na długo pozostanie jedną z lepszych i bardziej cenionych polskich produkcji. Powiem więcej: jego znaczenie będzie wzrastać, choćby dlatego, że jednym z najlepszych polskich filmów o warstwie inteligentnej, z której wywodzi się wielu artystów.

Może jego popularność wynika z tego, że na ekranie widzimy dwójkę skrajnych egocentryków i możemy łatwo się do nich zdystansować z pozycji współczesnej „moralnej wyższości”.

I tak i nie. Tak skrajne skupienie na sobie, jakie prezentowali Beksińscy nigdy nie było w pełni akceptowalne. Musimy pamiętać, że Zdzisław Beksiński był świadomy ogromu swoich wad i jednak starał się je powściągać. Inaczej pod tym względem zachowywał się Tomek Beksiński, ale jego rodzice ciężko pracowali nad tym, żeby te konflikty ze światem załagodzić. To bardzo aktualny problem. W dalszym ciągu ludzie wrażliwi płacą za swoją wrażliwość niezwykle wysoką cenę. Dobrze to widać w *Ostatniej rodzinie*, której bohaterowie nie potrafią odnaleźć się w codzienności.

Również, jeśli chodzi o bardzo przyziemne realia finansowe.

Zdecydowanie. Beksińscy chcieli dać swojemu synowi możliwość lepszego życia, niż było dane im samym. Osiągnęli wyłącznie dzięki wieloletniej, ciężkiej pracy, a nie dzięki popularności dzieła Zdzisława Beksińskiego. Warto przypomnieć, że ojciec Tomka dopiero po pięćdziesiątce zaczął ze swojej twórczości czerpać jakiegokolwiek profity i zyskał społeczne znaczenie. Wcześniej był ciężko pracującym mężczyzną mieszkającym z rodziną w małym miasteczku.

Czy nie spływamy tutaj problemu? Malarstwo miało pierwszorzędne znaczenie dla Beksińskiego, czego nie do końca widać u Matuszyńskiego.

Nie zgadzam się z tym zarzutem. *Ostatnia rodzina* znakomicie łączy wątki biograficzne z artystycznymi.

Filmowy Zdzisław Beksiński dobrze łączy twórczość z zarabianiem pieniędzy, potrafi podejść do swojej pracy w sposób utylitarny. Wie, że musi zarabiać na utrzymanie rodziny. Przykład Beksińskiego pokazuje fałszywość opozycji pracy zarobkowej i artystycznej. Można zarazem wydobywać na światło dzienne swoje demony, przenosić je na płótno i wypełniać lukę na rynku sztuki. Dzięki tej kombinacji Beksińscy mogli prowadzić w miarę dobre życie przed i po 1989 r. A dyskusjami krytyków o tym, czy łączenie „twórczości i komercji” jest dobre, czy też nie, zapewne Beksiński nieźle by się ubawił.

Powiedział pan, że *Ostatnia rodzina* portretuje nie tylko pewną epokę, ale także grupę społeczną, z której pochodzą jej bohaterowie. Jaki obraz inteligencji wyłania się z filmu Matuszyńskiego?

Należy zacząć od tego, że mówimy o specyficznej części tej grupy. Beksińscy przynależą do inteligencji małomiasteczkowej, mocno osadzonej w sanockiej rzeczywistości. To niejednokrotnie byli także ludzie bardzo zamożni, ale nie to ich wyróżniało, lecz przywiązanie do tego, co lokalne. Dotyczyło to Beksińskich nawet po przeprowadzce do Warszawy.

Zapewne wyróżnia ich nie tylko pochodzenie.

Ówczesna inteligencja była buntownicza, niechętnie adaptowała się do warunków życia dwóch ostatnich dekad istnienia PRL-u i pierwszych dekad III RP. Często mieszkali w ciasnych mieszkaniach, jak te przy

ulicy Bagno czy na Ścianie Wschodniej, cierpiąc na problemy finansowe. Taką inteligencję znamy z filmów.

Beksińscy dobrze zarabiają, mają duże – jak na ówczesne warunki – mieszkanie w nowoczesnym warszawskim bloku; do tego byli w stanie kupić mieszkanie własnościowe dla swojego syna. Warto przypomnieć, że niedobory mieszkaniowe w PRL-u były znacznie poważniejsze niż obecnie. Beksińskich ten problem nie dotyka. Dzięki pracowitości, pozycji i dobrym kontaktom zagranicznym, mogą zajmować się swoimi pasjami.

Różnił ich także brak zaangażowania politycznego...

...ponieważ Beksińscy dystansowali się od zaangażowania społecznego. Nie przynależeli nawet do żadnych ruchów kontrkulturowych lat osiemdziesiątych. Odnajdują się za to doskonale w realiach indywidualistycznego kapitalizmu, który nastał już w wolnej Polsce. *Last but not least*, byli to ludzie o wyjątkowych zainteresowaniach i specyficznych problemach, w tym psychicznych.

Ostatnia rodzina jest pod tym względem bardzo ciekawa – pokazuje, że PRL zamieszkiwali nie tylko ubecy czy solidarnościowa opozycja; że istniało całe spektrum postaw między tymi biegunami.

Wracając do wątku osobistego, nie wiem czy film Matuszyńskiego rzeczywiście pokazał złożoność psychiki postaci. W moim odczuciu Beksińscy zredukowani zostali do pojedynczych cech charakteru – na przykład egoizmu i narcyzmu.

Film zawsze jest uproszczeniem. Inaczej aktorzy nie mogliby odegrać swoich ról. Resztę dopowiada widz, opierając się na swojej wrażliwości i doświadczeniu. Dla mnie, jako historyka, istotne jest to, że *Ostatnia rodzina* wiernie pokazuje świat, którego już nie ma, choć może wydawać się bliski. Od śmierci Zdzisława Beksińskiego minęło już prawie dwadzieścia lat!

Rzeczywiście, nie zwróciłem na to wcześniej uwagi. Mówimy o świecie, którego młodzi widzowie nie doświadczyli.

Zaskakujące, prawda? *Ostatnia rodzina* dochowuje nie tylko wierności epoce, ale także ludziom. Stara się pokazać ich takimi, jakimi byli, a nie takimi, jakimi chcielibyśmy ich widzieć.

Dziś, w pierwszym odruchu, zasugerowalibyśmy bohaterom filmu terapię.

Spór o znaczenie terapii we współczesnym życiu jest naszym zmartwieniem. Beksińskim taki pomysł zapewne nie przyszedłby do głowy.

Dostrzegali jednak problematyczność sytuacji, w której się znaleźli i próbowali znaleźć jakieś drogi wyjścia.

Owszem, rodzice wiedzieli, co dzieje się z Tomkiem. Zdzisław odnalazł formę terapii w malarstwie, jego żona, Zofia w opiece nad rodziną. Nie czynili tego w sposób świadomy, ale robili mniej więcej to samo, co my, gdy zmagamy się z problemami *psyche*. W tym sensie stają się nam szczególnie bliscy.

Ile jest z Beksińskich w estetyce *Ostatniej Rodziny*? Czy powiedziałby Pan, że jest to film jak z obrazów Zdzisława albo z audycji Tomka Beksińskiego?

Niewiele, jeśli chodzi o malarstwo. Występuje jako element tła. Widzimy, jak Beksiński senior nad obrazami, lecz nie patrzymy poprzez nie na świat. Więcej jest za to Tomka, głównie dlatego, że pokazane są jego audycje i samotne życie w klaustrofobicznym mieszkaniu, w którym zamykał się sam na sam ze sztuką, podobnie, jak w dusznym studiu radiowej *Trójki*, w której pracował.

Może nie patrzymy przez malarstwo Zdzisława Beksińskiego, ale przez jego amatorskie nagrania już tak.

Zdecydowanie! Jest to estetyka mrocznej, błotnistej Polski lat osiemdziesiątych, gdzie, jak śpiewał Kazik, „nie ma słońca nieomal przez siedem miesięcy w roku, a lato nie jest za gorące”.

Brak odniesień do malarstwa wydaje mi się znaczący. W konwencji filmu o malarstwie często można spotkać mniej lub bardziej zawołowane odniesienia do obrazów. A w skrajnych

przypadkach, jak w *Twoim Vincencie*, malarska staje się sama forma filmowa.

Twórcy filmu odcięli się od malarstwa na płaszczyźnie estetycznej, podobnie jak czynił to Beksiński w swoim codziennym życiu. *Ostatnia rodzina* skupia się na relacjach międzyludzkich, a nie na twórczości. Widać to dobrze w kreacjach aktorskich Andrzeja Seweryna i Aleksandry Koniecznej, którzy grali zapewne to, co sami zobaczyli w wideofonicznych pamiętnikach Beksińskiego. Inaczej podszedł do swojej postaci Dawid Ogrodnik, który, w charakterystycznym sobie stylu, stworzył postać bardziej z mgły i nierzeczywistości. Wciąż jednak mówimy o człowieku, który parał się sztuką, a nie o artyście.

Kino realistyczne?

Na pewno, jeśli chodzi o obraz Polski lat osiemdziesiątych – oczywiście w tym nieco droższym i lepszym wydaniu.

Z drem Łukaszem Jasiną rozmawiał Maciej Nowak.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

---

fot. Tomasz Lewandowski / Domena publiczna